

Atıf - Citation: Çalış, S. M. - Geçimli, M. (2026). Antik Yunan tapınaklarında mekân organizasyonu ve mekânsal hiyerarşi: Algısal ve sembolik bir değerlendirme, Amisos, 11/Prof. Dr. Gocha R. TSETSKHLADZE Anısına Akademik Yazılar/Studies in Memory of Prof. Dr. Gocha R. TSETSKHLADZE, 28-42 DOI: 10.48122/amisos.1976816

AMİSOS / AMISOS

Cilt/ Volume 11, Sayı/ Issue Özel Sayı (Temmuz/ July 2026), ss./pp. 28-42
ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230
DOI: 10.48122/amisos.1976816

Özgün Makale/ Original Article

Geliş Tarihi/ Received: 22. 06. 2026
Kabul Tarihi/ Accepted: 20. 07. 2026

ANTİK YUNAN TAPINAKLARINDA MEKÂN ORGANİZASYONU VE MEKÂNSAL HİYERARŞİ: ALGISAL VE SEMBOLİK BİR DEĞERLENDİRME¹

SPATIAL ORGANIZATION AND SPATIAL HIERARCHY IN ANCIENT GREEK TEMPLES: A PERCEPTUAL AND SYMBOLIC ASSESSMENT²

Said Mübin ÇALIŞ – Meryem GEÇİMLİ*

Öz

Antik Yunan tapınakları, yalnızca mimari biçimlenişleriyle değil, aynı zamanda kutsal deneyimin üretildiği çok katmanlı mekânsal organizasyonlarıyla da dikkat çekmektedir. Bu çalışma, Antik Yunan tapınaklarında mekân organizasyonu ve mekânsal hiyerarşinin algısal ve sembolik boyutlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada nitel yöntem benimsenmiş; literatür taraması, arkeolojik veriler ve plan şemaları üzerinden mekânsal çözümleme gerçekleştirilmiştir. Arkaik ve Klasik dönem tapınak tipolojileri temel alınarak pronaos, naos, opisthodomos ve peristasis arasındaki ilişkiler değerlendirilmiş; yönelim, dolaşım, eşikler ve görsel akslar analiz edilmiştir. Bulgular, tapınaklarda dış mekândan iç mekâna doğru ilerleyen dereceli bir kutsallık anlayışının varlığını ortaya koymaktadır. Naos'un sınırlı erişimi, ışığın kontrollü kullanımı ve kült heykelinin merkezî konumu, kutsal çekirdeğin ayrıcalıklı statüsünü pekiştirmektedir. Ayrıca peristasis ve eşik mekânları, profan ile kutsal arasında ara katmanlar oluşturarak ziyaretçinin mekânsal deneyimini

¹ Bu çalışma, aynı başlıkla 20 – 22 Nisan 2026 tarihleri arasında düzenlenen, Doğal ve Kültürel Miras Turizmi Sempozyumu'nda, bildiri özeti olarak sunulmuştur.

² This study was presented with the same title as an abstract at the Symposium on Natural and Cultural Heritage Tourism, held between April 20-22, 2026.

* Sorumlu Yazar/Responsible Author: Dr. Öğr. Üyesi, İstiklal Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Kahramanmaraş/Türkiye. E-posta: saidmubin.calis@istiklal.edu.tr ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-9435-4149>

Doç. Dr., İstiklal Üniversitesi, Mühendislik, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, Kahramanmaraş/Türkiye. E-posta: meryem.gecimli@istiklal.edu.tr ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-1776-1936>

yönlendirmektedir. Bu çalışma, tarih ve iç mimarlık disiplinlerini bir araya getirerek Antik Yunan tapınaklarını algısal ve sembolik anlam üreten mekânsal sistemler olarak değerlendirmekte ve kültürel mirasın yorumlanmasına disiplinlerarası bir yaklaşım sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Antik Yunan, Tapınak, Mekân Organizasyonu, Peristasis, Naos, Temenos.

Abstract

Ancient Greek temples are remarkable not only for their architectural forms but also for their complex spatial organizations that shaped sacred experience. This study aims to examine the perceptual and symbolic dimensions of spatial organization and hierarchy in Ancient Greek temples. A qualitative methodology was employed through literature review, archaeological evidence, and spatial analysis of architectural plans. Focusing on Archaic and Classical temple typologies, the relationships among the pronaos, naos, opisthodomos, and peristasis were evaluated, while orientation, circulation patterns, thresholds, and visual axes were analyzed. The findings indicate the existence of a graded conception of sacredness extending from the exterior toward the interior. Restricted access to the naos, controlled lighting, and the central placement of the cult statue reinforced the privileged status of the sacred core. Furthermore, the peristasis and transitional spaces functioned as intermediary layers between the profane and the sacred, directing the visitor's spatial experience. By integrating the disciplines of history and interior architecture, the study interprets Ancient Greek temples as spatial systems producing perceptual and symbolic meanings and offers an interdisciplinary perspective for the interpretation of cultural heritage.

Keywords: Ancient Greece, Temple, Spatial Organization, Peristasis, Naos, Temenos.

1. Giriş

Antik Yunan tapınakları, Eskiçağ mimarlığının en belirgin ve en çok incelenmiş yapı tiplerinden biri olmasına rağmen, çoğu modern araştırmalar bu yapıları ağırlıklı olarak biçimsel gelişim, oran sistemleri ve düzen kavramı üzerinden ele almıştır. Dor, İon ve Korinth düzenlerinin gelişimi, cephe kompozisyonu ve yapısal teknikler üzerine yapılan çalışmalar, tapınak mimarisinin estetik ve teknik boyutunu ayrıntılı biçimde ortaya koymuştur. Bununla birlikte tapınağın bir mekânsal deneyim üretim sistemi olarak değerlendirilmesi görece daha sınırlı bir çerçevede ele alınmıştır. Ancak Antik Yunan tapınakları yalnızca tanrıya adanmış anıtsal yapılar değil, kutsal olan ile gündelik olan arasındaki sınırı mekânsal olarak tanımlayan organizasyonlardır.³

Antik Yunan dini pratiği, modern anlamda topluluğun iç mekânda toplandığı bir ibadet modelinden farklıdır. Ritüeller çoğunlukla açık havada, sunak çevresinde gerçekleştirilmekte; tapınağın iç mekânı ise esasen tanrının varlığını simgeleyen kült heykeline ayrılmış kutsal bir çekirdek olarak işlev görmektedir. Bu durum, tapınağın iç mekân organizasyonunun işlevsel kullanımından çok sembolik değer üzerinden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Naos'un sınırlı erişime açık olması, pronaos'un eşik işlevi görmesi ve peristasis'in çevresel bir ara katman oluşturması, tapınakta dıştan içe doğru ilerleyen dereceli bir kutsallık sisteminin varlığına işaret etmektedir.⁴

Mekânsal hiyerarşi kavramı, yalnızca fiziksel sınırlarla tanımlanan bir düzenleme değildir; aynı zamanda algısal, toplumsal ve sembolik anlam üretimiyle ilişkilidir. Mekânın deneyimlenişi, ölçek, ışık, yönelim ve dolaşım gibi tasarım unsurları aracılığıyla şekillenir. Antik Yunan tapınaklarında dış mekânın açıklığı ile iç mekânın kapalılığı arasındaki karşıtlık, ziyaretçinin mekânla kurduğu ilişkiyi yönlendiren bilinçli bir kurgunun varlığını göstermektedir. Bu karşıtlık, eşikler ve aksiyal düzenlemeler aracılığıyla güçlendirilmekte;

³ Burkert 1985, 30-35; Lawrence 1996, 67-76.

⁴ Nilsson 1950, 69-72; Pedley 2005, 57-61.

mekânsal geçişler yalnızca fiziksel hareketi değil, aynı zamanda zihinsel ve sembolik bir dönüşümü temsil etmektedir.⁵

Kutsal mekânın organizasyonu, Mircea Eliade'nin ortaya koyduğu üzere⁶, profan ile kutsal arasındaki ayrımın mekânsal olarak somutlaştırılmasıyla yakından ilişkilidir. Eliade'ye göre kutsal mekân⁷, sıradan mekândan ayrılmış, merkezî ve hiyerarşik bir düzen içerisinde kurgulanır. Antik Yunan tapınakları da bu anlamda, kozmik düzenin yeryüzündeki temsilleri olarak okunabilir. Merkezi aksın vurgulanması, kült heykelinin konumu ve yapının yönelimi, kutsalın merkeziliğini pekiştirmektedir. Bu durum, mekânsal organizasyonun yalnızca yapısal bir gereklilik değil, aynı zamanda ideolojik ve kozmolojik bir ifade olduğunu göstermektedir.⁸

Arkeolojik bulgular üzerinden tapınakların iç mekân deneyimini yeniden kurgulamak, disiplinlerarası bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır. Tarihsel veriler, yazılı kaynaklar ve arkeolojik bulgular kadar, mekânsal analiz ve iç mimarlık perspektifi de bu değerlendirmede önem taşımaktadır. Mekânın algısal boyutunu anlamak, plan şemasının ötesine geçerek ışık, oran, perspektif ve dolaşım ilişkilerini incelemeyi gerektirir. Bu bağlamda tapınak, yalnızca bir plan tipolojisi değil, deneyimi yapılandıran bir tasarım stratejisi olarak ele alınmalıdır. Bu çalışma, Antik Yunan tapınaklarında mekân organizasyonu ve mekânsal hiyerarşinin algısal ve sembolik boyutlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada özellikle Arkaik ve Klasik dönem tapınak tipolojileri üzerinden mekânsal eşikler, aksiyalite, dolaşım ve kutsallık derecelenmesi analiz edilecektir. Amaç, tapınağı yalnızca mimari bir form olarak değil, aynı zamanda kutsal deneyimin kurgulandığı çok katmanlı bir mekânsal sistem olarak değerlendirmektir. Böylelikle tarih ve iç mimarlık disiplinlerinin kesişiminde, antik kutsal mekânın yeniden yorumlanmasına katkı sunulması hedeflenmektedir.

2. Kuramsal Çerçeve: Mekân, Hiyerarşi ve Kutsallık Kavramları

Antik Yunan tapınaklarında mekân organizasyonu ve mekânsal hiyerarşiyi anlayabilmek için öncelikle mekân, hiyerarşi ve kutsallık kavramlarının kuramsal bağlamda ele alınması gerekmektedir. Mimarlık kuramında mekân, yalnızca fiziksel sınırlarla tanımlanan üç boyutlu bir boşluk değil; kullanıcı deneyimi, algı ve kültürel anlam üretimiyle şekillenen çok katmanlı bir olgudur. Bu bağlamda mekân, hem maddi hem de fenomenolojik bir gerçeklik taşımaktadır. Antik Yunan tapınakları incelenirken de plan şeması ve strüktürel sistem kadar, mekânın nasıl deneyimlendiği ve hangi anlam katmanlarını ürettiği dikkate alınmalıdır⁹.

Mekânsal hiyerarşi kavramı, mimari organizasyonun dereceli bir düzen içerisinde kurgulanmasını ifade eder. Francis D. K. Ching'e göre¹⁰ mekânsal hiyerarşi, mekânlar arasındaki önem derecesinin ölçek, konum, biçim ve sınır tanımları yoluyla belirginleştirilmesidir. Bir mekânın merkezî konumu, boyutsal üstünlüğü ya da erişim sınırlılığı, onun diğer mekânlara göre daha yüksek bir statüye sahip olduğunu gösterebilir. Bu tanım Antik Yunan tapınaklarına uygulandığında, naos'un yapının merkezinde konumlanması ve sınırlı erişime açık olması, mekânsal hiyerarşinin en açık göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilir. Kutsal mekânın organizasyonu ise hiyerarşi kavramıyla doğrudan ilişkilidir. Mircea Eliade, kutsalın mekânda tezahürünü hiyerofani kavramıyla açıklamış¹¹ ve kutsal mekânın profan alandan keskin bir biçimde ayrıldığını belirtmiştir. Eliade'ye göre

⁵ Ching 2015, 154; Scranton 1946, 43-47.

⁶ Eliade 1959, 10-15.

⁷ Eliade 1959, 10-15.

⁸ Hurwit 2007, 111-115; Scranton 1946, 42-49.

⁹ Norberg-Schulz 1971, 37-40.

¹⁰ Ching 2015, 155-157.

¹¹ Eliade 1959, 13-18.

kutsal mekân¹², merkez fikri etrafında örgütlenir ve bu merkez, kozmik düzenin yeryüzündeki yansımasıdır. Antik Yunan tapınaklarında görülen aksiyal düzenleme ve kült heykelinin merkezi konumu, bu merkezîlik anlayışının mimari karşılığı olarak yorumlanabilir. Tapınağın belirli bölümlerine yalnızca rahiplerin ya da belirli toplumsal grupların erişebilmesi, kutsal alanın dereceli yapısını güçlendirmektedir. Kutsal mekânın algısal boyutu da hiyerarşik düzenin önemli bir parçasıdır. Algı, yalnızca görsel bir süreç değil; ışık, ölçek, oran, ses ve dolaşım gibi mekânsal unsurların bütüncül etkisiyle şekillenen deneyimsel bir süreçtir. Antik Yunan tapınaklarında dış mekânın açıklığı ile iç mekânın görece karanlık ve kapalı yapısı arasındaki karşıtlık, ziyaretçinin duyuşsal deneyimini belirgin biçimde etkilemektedir. Özellikle naos'a sınırlı ölçüde giren doğal ışık, kült heykelinin dramatik biçimde algılanmasını sağlamış olabilir. Bu durum, mekânsal organizasyonun bilinçli bir algı yönetimi içerdiğini düşündürmektedir.¹³

Ayrıca mekânın toplumsal üretimi de hiyerarşik düzenin anlaşılmasında önemlidir. Lefebvre, mekânın yalnızca fiziksel bir gerçeklik olmadığını¹⁴, toplumsal ilişkiler tarafından üretildiğini vurgulamıştır. Antik Yunan tapınakları da yalnızca mimari tercihler doğrultusunda değil, dönemin dini inançları, toplumsal yapısı ve politik düzeni çerçevesinde şekillenmiştir. Tapınağın belirli bölümlerinin erişime kapalı olması, mekânsal organizasyonun aynı zamanda toplumsal hiyerarşiyi de yansıttığını göstermektedir. Son olarak, antik mimaride sembolik anlam üretimi göz ardı edilemez bir unsurdur. Tapınak, yalnızca tanrının barınağı değil; aynı zamanda polis kimliğinin ve kolektif hafızanın mekânsal ifadesidir. Yapının anıtsal ölçeği, yükseltilmiş platformu (krepis) ve çevresel konumlanışı, kutsal olanın görünür ve ayrıcalıklı konumunu vurgular. Bu bağlamda mekânsal hiyerarşi, fiziksel düzenlemenin ötesinde, ideolojik ve sembolik bir sistem olarak okunmalıdır.¹⁵

3. Antik Yunan Tapınaklarında Mekân Organizasyonu: Tipoloji ve Bileşenler

Antik Yunan tapınak mimarisi, Arkaik dönemden itibaren belirli bir tipolojik süreklilik göstermiş ve Klasik dönemde olgun bir biçimsel düzene ulaşmıştır. Bu tipolojik süreklilik, yalnızca yapısal sistem ve düzen gelişimi açısından değil, mekân organizasyonu bakımından da belirgin bir şematik bütünlük sunmaktadır. Tapınak planı, genellikle doğu-batı yönelimli dikdörtgen bir kütle etrafında şekillenmekte; pronaos, naos (cella), opisthodomos ve peristasis gibi temel bileşenler bu organizasyonun ana unsurlarını oluşturmaktadır.¹⁶

Antik Yunan tapınaklarının büyük çoğunluğu doğuya yöneliktir. Bu yönelim, sabah güneşinin kült heykelini aydınlatmasıyla ilişkilendirilmektedir. Doğü-batı aksı, yalnızca yapısal bir tercih değil, aynı zamanda mekânsal hiyerarşiyi güçlendiren bir organizasyon ilkesidir. Tapınağa yaklaşım genellikle ön cepheden gerçekleşir; bu durum, ziyaretçinin hareketini belirli bir doğrultuya yönlendirir ve mekânsal deneyimi aşamalı bir ilerleme sürecine dönüştürür.¹⁷

Aksiyal düzen, mekânın merkezine doğru ilerleyen bir görsel ve fiziksel odaklanma yaratır. Bu bağlamda pronaos, dış mekân ile iç mekân arasında bir geçiş alanı işlevi görürken; naos, aksın nihai hedefi olarak kutsal çekirdeği temsil eder. Bu doğrusal kurgu, mekânsal hiyerarşinin okunabilirliğini artırmakta ve kutsallığın dereceli biçimde algılanmasını sağlamaktadır. Pronaos, tapınağın ön bölümünde yer alan ve naos'a geçişi sağlayan yarı açık bir mekândır. Bu alan, hem fiziksel hem de sembolik bir eşik işlevi görmektedir. Eşik

¹² Eliade 1959, 13-18.

¹³ Scranton 1946, 45; Pallasmaa 2012, 67-71.

¹⁴ Lefebvre 1991, 169-173.

¹⁵ Hurwit 2007, 113.

¹⁶ Lawrence 1996, 73-74.

¹⁷ Pedley 2005, 58-59.

kavramı, mekânsal hiyerarşinin en önemli unsurlarından biridir; çünkü iki farklı mekânsal ve anlamsal alan arasında geçişi temsil eder. Pronaos, kamusal alandan kutsal çekirdeğe geçişin ilk adımıdır ve bu yönüyle mekânsal gerilimin başladığı noktadır.¹⁸

Pronaos'un sütunlarla tanımlanan yarı açık yapısı, ziyaretçiyi dış dünyanın açıklığından koparmadan, iç mekânın sınırına yaklaştırır. Böylece ziyaretçi hem dış mekânla ilişkisini sürdürür hem de kutsal alana yaklaşmanın farkındalığını yaşar. Bu durum, mekânsal organizasyonun algısal boyutunu güçlendiren önemli bir tasarım stratejisidir. Naos (Cella), tapınağın en önemli ve en kutsal bölümüdür. Kült heykelinin yer aldığı bu mekân, genellikle sınırlı erişime açıktır ve ritüelin merkezî sembolünü barındırır. Naos'un kapalı yapısı, dış mekâna kıyasla daha kontrollü bir ışık ortamı sunar. Bu kontrollü ışık, kült heykelinin dramatik biçimde algılanmasına katkı sağlamış olabilir.¹⁹

Mekânsal hiyerarşi açısından naos, hem konumsal hem de işlevsel üstünlüğe sahiptir. Plan şemasında merkezî bir konumda yer alması ve doğrudan aksiyal düzenin sonunda bulunması, onun mekânsal önemini vurgular. Ayrıca naos'a erişimin sınırlı olması, bu mekânın toplumsal ve dini ayrıcalığını pekiştirir. Bu durum, mekânsal organizasyonun yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda toplumsal bir hiyerarşi içerdiğini göstermektedir.²⁰

Opisthodomos, tapınağın arka bölümünde yer alan ve çoğu zaman hazine odası olarak kullanılan mekândır. Bu bölüm, naos ile simetrik bir düzen kurarak plan bütünlüğünü sağlar. Her ne kadar ritüel merkezîliğe sahip olmasa da tapınak organizasyonunun dengeli ve hiyerarşik yapısını tamamlayan bir unsur olarak değerlendirilmelidir. Opisthodomos'un varlığı, tapınak planının yalnızca kutsal çekirdeğe odaklanmadığını; aynı zamanda işlevsel ve ekonomik unsurları da barındırdığını göstermektedir. Bu durum, mekân organizasyonunun çok katmanlı yapısına işaret etmektedir. Peristasis, tapınağı çevreleyen sütunlu galeridir ve mekânsal organizasyonun en belirgin bileşenlerinden biridir. Bu alan, yapının hem yapısal hem de sembolik sınırını oluşturur. Peristasis, dış mekân ile kapalı iç mekân arasında dolaşım imkânı sunan bir ara katman yaratır. Böylece kutsal alan, tamamen kapalı bir kütle olmaktan çıkar; dereceli bir geçiş sistemi içinde deneyimlenir. Peristasis'in çevreleyici yapısı, tapınağın merkezîliğini vurgularken aynı zamanda onu dış dünyadan ayırır. Bu sınırlandırma, Eliade'nin tanımladığı²¹ kutsal alanın profan alandan ayrışması ilkesine uygun bir mekânsal düzenleme sunmaktadır. Sütunlar aracılığıyla oluşturulan ritmik tekrar, ziyaretçinin algısını yönlendiren bir çerçeve etkisi yaratır ve yapının bütüncül algısını güçlendirir.²²

4. Mekânsal Hiyerarşi ve Algısal Deneyim: Kutsallığın Derecelenmesi

Antik Yunan tapınaklarında mekân organizasyonu, yalnızca plan şemasının rasyonel bir düzenlenişi değil; kutsalın dereceli biçimde deneyimlenmesini sağlayan bilinçli bir hiyerarşik sistemdir. Bu sistem, dış mekândan iç mekâna doğru ilerleyen bir kutsallık yoğunlaşması yaratır. Mekânsal hiyerarşi, konum, erişim, ışık, ölçek ve dolaşım gibi unsurlar aracılığıyla yapılandırılmıştır. Tapınağın organizasyonu incelendiğinde, ziyaretçinin fiziksel hareketi ile sembolik bir ilerleme arasında paralellik kurulduğu görülmektedir.²³

Tapınağın yer aldığı kutsal alan (temenos), genellikle kentin kamusal yaşamıyla ilişki içindedir. Ancak temenos, sınır taşları ya da çevresel düzenlemelerle gündelik mekândan ayrılmıştır. Bu sınır, kutsal ile profan arasındaki ilk ayrımı oluşturur. Ritüellerin büyük bölümünün açık havada, sunak çevresinde gerçekleşmesi, dış mekânın dini pratikteki önemini

¹⁸ Norberg-Schulz 1971, 39-42.

¹⁹ Burkert 1985, 33-36; Scranton 1946, 44-49.

²⁰ Lefebvre 1991, 171-175.

²¹ Eliade 1959, 13-18.

²² Linders 2007, 778-779; Scranton 1946, 47-50; Yeroulanou 2013, 410-413; Østby 2006, 13-19.

²³ Ching 2015, 156-160; Scranton 1946, 50-55.

göstermektedir. Bu bağlamda tapınak, başlangıçta kamusal katılımın merkezinde yer alır; ancak yapının içine doğru ilerledikçe katılım derecesi azalır. Böylece mekânsal organizasyon, toplumsal erişimin derecelenmesiyle paralel bir yapı sergiler. Lefebvre'nin belirttiği üzere²⁴ mekân toplumsal ilişkiler tarafından üretilir; tapınak organizasyonu da toplumsal yapının mekânsal bir izdüşümüdür.²⁵

Mekânsal hiyerarşinin en belirgin unsurlarından biri eşik kavramıdır. Eşik, iki farklı anlam dünyası arasında geçişi temsil eder ve çoğu zaman dönüşümsel bir deneyim üretir. Antik Yunan tapınaklarında krepis basamakları, stylobat, sütunlu giriş ve pronaos bu eşik sisteminin parçalarıdır. Ziyaretçi, her basamakta fiziksel olarak yükselirken aynı zamanda sembolik olarak da gündelik olandan kutsal olana doğru ilerler. Bu yükselme, mekânsal hiyerarşinin beden üzerinden deneyimlenmesini sağlar. Pronaos ise dış ile iç arasında yarı geçirgen bir ara katman oluşturarak algısal gerilimi artırır. Bu alan, tam anlamıyla iç mekân değildir; ancak dış dünyanın açıklığından da kopmuştur. Böylece ziyaretçi, kutsal çekirdeğe yaklaşmanın farkındalığını yaşar. Naos'un kapalı ve sınırlı ışık alan yapısı, mekânsal dramaturjinin en güçlü araçlarından biridir. Antik Yunan tapınaklarında iç mekânın nispeten karanlık olması, kült heykelinin belirginleşmesini sağlamış olabilir. Işığın kontrollü biçimde içeri alınması, mekânın algısal merkezini güçlendirmiştir.²⁶

Pallasmaa'nın belirttiği üzere²⁷ mekânsal deneyim, yalnızca görsel değil, çok duyulu bir süreçtir. Naos'un sınırlı hacmi, sesin yankılanma biçimi ve ışığın dramatik etkisi, ziyaretçide yoğun bir duysal farkındalık yaratmış olabilir. Bu durum, mekânsal organizasyonun bilinçli bir algı yönetimi içerdiğini göstermektedir. Kutsalın deneyimi, burada doğrudan mekânsal koşullar aracılığıyla üretilmektedir. Antik Yunan tapınaklarında merkez fikri, mekânsal hiyerarşinin temelini oluşturur. Eliade'ye göre kutsal mekân²⁸, kozmik düzenin merkezini temsil eder. Naos'un merkezî konumu ve kült heykelinin aksiyal düzen içinde yer alması, bu merkez anlayışının mimari karşılığıdır. Tapınak, yalnızca tanrının evi değil; aynı zamanda kentin kimliğinin ve kozmik düzen anlayışının simgesidir. Yapının yükseltilmiş platform üzerinde konumlanması ve çevresel hâkimiyeti, kutsalın görünür ve ayrıcalıklı statüsünü pekiştirir. Böylece mekânsal hiyerarşi, fiziksel düzenlemenin ötesinde ideolojik bir anlatı üretir.²⁹

Naos'a erişimin sınırlı olması, mekânsal organizasyonun aynı zamanda toplumsal bir hiyerarşi içerdiğini göstermektedir. Rahipler ve belirli görevli gruplar dışında geniş halk kitlesinin iç mekâna erişememesi, mekânın statü belirleyici işlevini ortaya koyar. Bu durum, kutsal mekânın yalnızca dini değil, aynı zamanda politik ve toplumsal bir temsil alanı olduğunu düşündürmektedir. Mekânsal hiyerarşi; fiziksel (plan, sınırlar, yönelim), algısal (ışık, ölçek, dolaşım deneyimi), sembolik (kutsallık derecesi, merkez düşüncesi, erişim ayrıcalığı) olmak üzere üç düzeyde işlemektedir. Bu üç katman bir araya geldiğinde tapınak, yalnızca mimari bir yapı değil; anlam üreten, deneyimi yönlendiren ve toplumsal düzeni mekânda görünür kılan bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁰

²⁴ Lefebvre 1991, 170-176.

²⁵ Pedley 2005, 55-60; Nilsson 1950, 61-65

²⁶ Norberg-Schulz 1971, 41-47; Hurwit 2007, 118.

²⁷ Pallasmaa 2012, 73

²⁸ Eliade 1959, 15-17.

²⁹ Burkert 1985, 38.

³⁰ Karatas 2019, 41-43; Scranton 1946, 43-44; Grzesik 2021, 125-127.

5. Yöntem ve Örnekleme: Arkaik ve Klasik Dönem Tapınaklarının Karşılaştırmalı Analizi

Bu çalışma, Antik Yunan tapınaklarında mekân organizasyonu ve mekânsal hiyerarşinin algısal ve sembolik boyutlarını değerlendirmek amacıyla nitel araştırma yöntemine dayanmaktadır. Araştırmada tipolojik çözümleme, mekânsal karşılaştırma ve fenomenolojik yorumlama birlikte kullanılmıştır. Plan şemaları, yönelim, mekânsal geçişler, ışık kullanımı ve merkezî aks düzeni temel analiz kriterleri olarak belirlenmiştir. Çalışmanın örneklem grubunu Arkaik ve Klasik Dönem'e ait üç önemli tapınak oluşturmaktadır: Samos (Sisam) Heraion'u, Aphaia Tapınağı ve Parthenon. Bu yapılar, hem kronolojik sürekliliği hem de mekânsal organizasyondaki dönüşümü izleyebilmek açısından temsil gücü yüksek örneklerdir.³¹

Arkaik Dönem tapınak mimarisi, ahşap ve kerpiç geleneğinden taş mimariye geçiş sürecini yansıtır. Samos (Sisam) Heraion'u, ölçek ve sütun düzeni bakımından erken dönem anıtsallığın en dikkat çekici örneklerinden biridir (Şekil 1). Yapının geniş peristasisi ve belirgin aksiyal düzeni, dış mekânı güçlü bir çerçeveye tanımlar.³² Bu dönemde mekânsal hiyerarşi, daha çok yapının kütsel etkisi ve çevresel hâkimiyeti üzerinden kurulmaktadır. Naos belirgin biçimde kutsal çekirdeği temsil etse de, iç mekân organizasyonu henüz Klasik Dönem'deki kadar rafine değildir. Buna rağmen sütunlu çevre düzenlemesi, dış ve iç arasında güçlü bir tampon alan oluşturarak kutsallık derecelenmesini belirginleştirir.³³

Aigina'daki Aphaia Tapınağı, Arkaik ile Erken Klasik dönem arasındaki geçişi temsil eder. Plan organizasyonu daha dengeli oranlara sahiptir ve sütun düzeni daha sistematik bir kurgu sergiler (Şekil 2). Bu yapı, mekânsal hiyerarşinin yalnızca fiziksel değil, algısal ölçekte de kurumsallaştığını göstermektedir. Tapınakta pronaos, naos ve opisthodomos arasındaki oran ilişkileri, iç mekânın merkezî önemini güçlendirmektedir. Aynı zamanda dış cephe oranları ile iç mekân aksı arasında kurulan uyum, yapının bütüncül bir mekânsal kompozisyon oluşturduğunu ortaya koyar. Bu durum, mekân organizasyonunun estetik ve sembolik boyutlarının bilinçli bir tasarım anlayışıyla ele alındığını düşündürmektedir.³⁴

Klasik Dönem'in doruk noktası olan Parthenon, mekânsal hiyerarşinin en gelişmiş örneklerinden biridir (Şekil 3). Yapının oran sistemi, optik düzeltmeleri ve aksiyal düzeni, mekânın hem fiziksel hem algısal olarak kusursuz bir bütünlük içinde tasarlandığını göstermektedir. Parthenon'da dış mekân (peristasis) ile iç mekân (naos) arasındaki ilişki son derece kontrollüdür. Sütun eğimleri, stylobat kavisleri ve entasis uygulamaları, yapının algısal bütünlüğünü güçlendirmektedir. Bu teknikler yalnızca estetik değil; mekânsal deneyimi yönlendiren araçlardır. Ziyaretçi, yapıyı çevrelerken sürekli değişen perspektiflerle karşılaşır; bu da kutsal mekânın dinamik bir algı üretmesini sağlar. Naos'un merkezî konumu ve kült heykelinin yerleşimi, mekânsal hiyerarşinin doruk noktasını temsil eder. Dıştan içe doğru ilerleyen kutsallık derecelenmesi, Parthenon'da matematiksel oran ve optik bilinçle desteklenmiştir. Böylece mekân organizasyonu, kozmik düzen fikrinin mimari ifadesine dönüşmüştür.³⁵

Genel olarak bu üç dönem birlikte değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

³¹ Hurwit 2007, 117-121; Pedley 2005, 61.

³² Zuchtriegel 2023, 142-147.

³³ Lawrence 1996, 77; Sapirstein 2016, 573.

³⁴ Coulton 2013, 17-19; Ching 2015, 157; Kanellopoulos-Petrakis 2018, 175-178.

³⁵ Hurwit 2007, 48-50; Eliade 1959, 15-16.

- Arkaik Dönem’de mekânsal hiyerarşi daha çok kütleli anıtsallık üzerinden kurulmuştur.
- Geçiş sürecinde oran ve iç-dış mekân dengesi belirginleşmiştir.
- Klasik Dönem’de ise mekânsal organizasyon hem algısal hem sembolik düzeyde idealize edilmiştir.

Bu kronolojik gelişim, tapınak mimarisinin yalnızca teknik bir ilerleme değil; mekânın anlam üretme kapasitesinin bilinçli biçimde derinleşmesi olduğunu göstermektedir. Mekânsal hiyerarşi, zamanla daha sofistike bir algı yönetimine dönüşmüş; kutsalın deneyimi mimari aracılığıyla sistematik biçimde kurgulanmıştır.

6. Sonuç

Antik Yunan tapınaklarında mekân organizasyonu ve mekânsal hiyerarşi üzerine yapılan bu değerlendirme, tapınak mimarisinin yalnızca yapısal ve estetik bir form üretimi olmadığını; aksine kutsal deneyimi yöneten, toplumsal düzeni görünür kılan ve kozmik düzen fikrini mekânda somutlaştıran bilinçli bir organizasyon sistemi olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmada ele alınan Arkaik ve Klasik Dönem örnekleri, mekânsal hiyerarşinin tarihsel süreç içinde giderek daha rafine ve bilinçli bir tasarım anlayışıyla kurulduğunu göstermektedir. Arkaik Dönem’de kütleli anıtsallık ve çevresel hâkimiyet ön plandayken, Klasik Dönem’de oran, optik düzeltme ve algısal bütünlük üzerinden daha sofistike bir mekânsal kurgu geliştirilmiştir. Bu gelişim, mimarlığın teknik ilerlemesinin ötesinde, kutsalın deneyimlenme biçiminin dönüşümünü de yansıtmaktadır.

Tapınak plan şeması incelendiğinde dıştan içe doğru ilerleyen belirgin bir kutsallık derecelenmesi görülmektedir: temenos – peristasis – pronaos – naos. Bu sıralama, hem fiziksel erişim düzeyini hem de sembolik yoğunluğu ifade eder. Tapınak organizasyonunun dini pratiklerin ve toplumsal yapının mekânsal izdüşümü olduğu anlaşılmaktadır.

Naos’un sınırlı erişimi, mekânın aynı zamanda sosyal hiyerarşiyi temsil ettiğini göstermektedir. Kutsal çekirdeğe yaklaşma ayrıcalığı, statü ve dini otorite ile ilişkilidir. Böylece mekânsal hiyerarşi yalnızca estetik bir düzenleme değil, ideolojik bir yapılanma işlevi de görmektedir.

Çalışma kapsamında değerlendirilen örnekler, Antik Yunan tapınak mimarisinde algısal stratejilerin bilinçli biçimde kullanıldığını göstermektedir. Yükseltilmiş platform (krepis), aksiyal yönelim, sütun düzenleri, ışık kontrolü ve optik düzeltmeler, ziyaretçinin mekânı belirli bir dramaturji içinde deneyimlemesini sağlamaktadır. Özellikle Klasik Dönem’de, mekânsal organizasyonun yalnızca yapısal değil, algısal bütünlüğü hedeflediği görülmektedir. Işık ve gölge oyunları, oran sistemleri ve perspektif etkileri, kutsalın deneyimini yoğunlaştıran araçlara dönüşmüştür. Bu durum, tapınak mimarisinin erken dönem bir mekânsal senaryo kurguladığını düşündürmektedir.

Kutsal mekânın kozmik merkez olduğu düşüncesi, Antik Yunan tapınak planlarında görülebilmektedir. Naos’un merkezî konumu ve kült heykelinin aks üzerinde yer alması, kozmik düzen fikrinin mimari karşılığıdır. Tapınak, yalnızca tanrının evi değil; kentin kimliğini, politik gücünü ve evrensel düzen anlayışını temsil eden sembolik bir merkezdir. Bu bağlamda mekânsal hiyerarşi, fiziksel bir merkezden çok anlamın merkezileştirilmesini ifade etmektedir. Dış mekândaki kamusal katılım, iç mekândaki sınırlı kutsal çekirdek ile karşıtlık içinde düzenlenmiştir. Böylece tapınak, kent yaşamı ile ilahi düzen arasında bir aracı mekân işlevi görmektedir.

Çalışmanın önemli katkılarından biri, tapınak mimarisini yalnızca dış cephe düzeni üzerinden değil, iç mekân organizasyonu bağlamında ele almasıdır. İç mimarlık perspektifi, özellikle; iç hacmin oranları, ışık kontrolü ve algısal yoğunluk, dolaşım senaryosu, eşik ve geçiş alanlarının tasarımı, merkezi odak (kült heykeli) kurgusu unsurlarıyla kendini göstermektedir. Bu unsurlar, tapınağın iç mekânının da bilinçli bir kompozisyon ürünü olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Antik Yunan tapınakları, erken dönem mekânsal tasarım bilincinin güçlü örnekleri olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla Antik Yunan tapınaklarında mekân organizasyonu ve mekânsal hiyerarşi, fiziksel, algısal ve sembolik düzeylerin kesişiminde yapılandırılmıştır. Dıştan içe doğru ilerleyen kutsallık derecelenmesi, ziyaretçiye kontrollü bir deneyim sunmakta; mimari form, kutsalın görünür ve hissedilir kılınmasına hizmet etmektedir.

Yazarların Katkısı / Author Contributions: Çalışmaya; Yazar 1: %50, Yazar 2: %50 oranında katkı sağlamıştır. / To work; Author 1: 50%, Author 2: 50% contributed to the study.

Çıkar Çatışması / Conflicts of Interest: Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder. / The author declare no conflict of interest.

Üretken Yapay Zekâ (ÜYZ) Kullanım Beyanı / Generative Artificial Intelligence (GAI) Use Statement: Yazar, bu makalenin hazırlanması, yazımı, düzenlenmesi, görsellerinin oluşturulması veya verilerinin analiz edilmesi dâhil olmak üzere hiçbir aşamasında üretken yapay zekâ (ÜYZ) veya yapay zekâ destekli teknolojiler kullanmadığını beyan eder. / The author declares that no generative artificial intelligence (AI) or AI-assisted technologies were used at any stage of the preparation of this manuscript, including its writing, editing, image generation, or data analysis.

Kaynakça

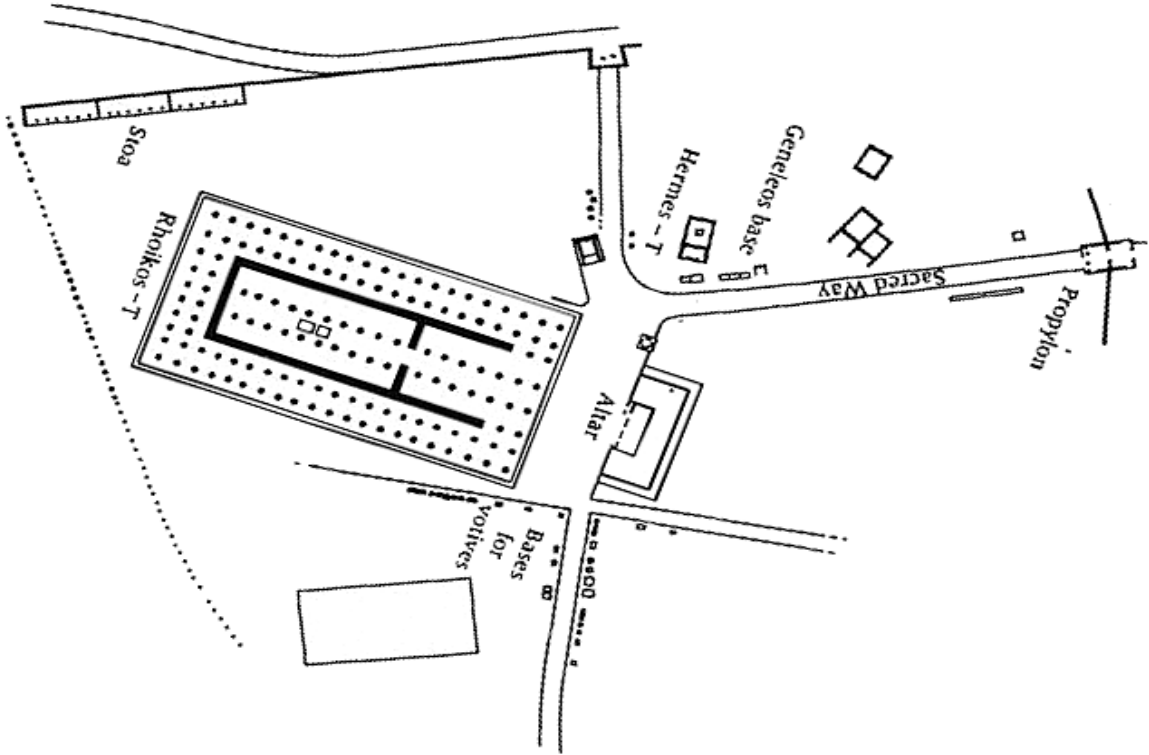
- Burkert, W. (1985). *Greek religion: Archaic and classical*. Harvard University Press.
- Ching, F. D. K. (2015). *Architecture: Form, space, and order* (4th ed.). John Wiley & Sons.
- Coulton, J. J. (1975). The second temple of Hera at Paestum and the pronaos problem. *The Journal of Hellenic Studies*, 95, 13–24. <https://doi.org/10.2307/630866>
- Eliade, M. (1959). *The sacred and the profane: The nature of religion* (W. R. Trask, Trans.). Harcourt Brace.
- Grzesik, D. (2021). *Honorific culture at Delphi in the Hellenistic and Roman periods* (Vol. 17). Brill.
- Hurwit, J. M. (2007). *The Acropolis in the age of Pericles*. Cambridge University Press.
- Kanellopoulos, C., & Petrakis, M. (2018). Cella alignment and 4th century BC Doric peripteral temple architecture in Mainland Greece. *Opuscula: Annual of the Swedish Institutes at Athens and Rome*, 11, 169–200. <https://doi.org/10.30549/opathrom-11-09>
- Karatas, A.-M.-S. (2019). Key-bearers of Greek temples: The temple key as a symbol of priestly authority. *Mythos: Rivista di Storia delle Religioni*, 13, 1-48. <https://doi.org/10.4000/mythos.1400>
- Lawrence, A. W. (1996). *Greek architecture* (5th ed., R. A. Tomlinson, Rev.). Yale University Press.
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space* (D. Nicholson-Smith, Trans.). Blackwell. (Original work published 1974)

- Linders, T. (2007). The location of the opisthodomos: Evidence from the Temple of Athena Parthenos inventories. *American Journal of Archaeology*, 111(4), 777–782. <https://doi.org/10.3764/aja.111.4.777>
- Nilsson, M. P. (1950). *Greek piety*. Oxford University Press.
- Norberg-Schulz, C. (1971). *Existence, space and architecture*. Praeger Publishers.
- Østby, E. (2006). Continuatio, renovatio and innovatio: The birth of the Doric temple. *Acta ad Archaeologiam et Artium Historiam Pertinentia*, 20, 9–38. <https://doi.org/10.5617/acta.5740>
- Pallasmaa, J. (2012). *The eyes of the skin: Architecture and the senses* (3rd ed.). John Wiley & Sons.
- Pedley, J. G. (2005). *Sanctuaries and the sacred in the ancient Greek world*. Cambridge University Press.
- Sapirstein, P. (2016). The columns of the Heraion at Olympia: Dörpfeld and early Doric architecture. *American Journal of Archaeology*, 120(4), 565–601. <https://doi.org/10.3764/aja.120.4.0565>
- Scranton, R. L. (1946). Interior design of Greek temples. *American Journal of Archaeology*, 50(1), 39–51. <https://doi.org/10.2307/499747>
- Yeroulanou, M. (1998). Metopes and architecture: The Hephaisteion and the Parthenon. *Annual of the British School at Athens*, 93, 401–425.
- Zuchtriegel, G. (2023). *The making of the Doric temple: Architecture, religion, and social change in archaic Greece*. Cambridge University Press.

İnternet Kaynakları

- <https://archeyes.com/the-parthenon-architectural-excellence-of-ancient-greece> (Erişim Tarihi: 07.06.2026).
- <http://arthistoryresources.net/greek-art-archaeology-2016/temple-hera-samos.html> (Erişim Tarihi: 07.06.2026).
- https://www.odap.gr/wpcontent/uploads/demo_products/163_HRAIO_SAMOY_ENG.Pdf (Erişim tarihi, 13.01.2026)

Ekler

Şekil 1: Samos (Sisam) Heraion'u kuşbakışı görünümü ve tapınak planı (odap.gr, 2026; arthistoryresources.net, 2026)

Extended Abstract

Purpose

Ancient Greek temples have traditionally been examined through architectural styles, proportional systems, and structural developments. Studies focusing on Doric, Ionic, and Corinthian orders have revealed significant information concerning the formal evolution of Greek architecture. However, relatively little attention has been devoted to the spatial experience generated by these buildings and to the hierarchical organization that mediated the relationship between the sacred and the profane. In this respect, Greek temples should be understood not merely as monumental structures but also as spatial systems that produced symbolic meanings and guided religious experience.

The present study aims to investigate how spatial organization and spatial hierarchy were constructed in Ancient Greek temples and how these arrangements contributed to the perceptual and symbolic experience of sacredness. It seeks to answer the following questions: How were interior and exterior spaces organized within Greek temples? Through which architectural elements was sacred hierarchy established? In what ways did circulation patterns, thresholds, light, and spatial transitions contribute to the perception of sacred space? Moreover, how can these spaces be interpreted from the perspective of interior architecture and spatial experience rather than solely through architectural typology?

The necessity of this study arises from the limited number of interdisciplinary studies combining ancient history and interior architecture. By focusing on the experiential and symbolic dimensions of sacred spaces, the study aims to contribute to a more comprehensive understanding of Ancient Greek temples and to provide a new interpretative framework for cultural heritage studies.

Methodology

This study is theoretical and conceptual in nature and employs a qualitative research approach. Rather than an applied or experimental design, it is based on literature review, typological analysis, comparative architectural examination, and phenomenological interpretation. Data were collected from archaeological reports, architectural studies, historical sources, and theoretical works concerning sacred space and spatial perception.

The analytical framework focuses on spatial components such as the pronaos, naos (cella), opisthodomos, and peristasis, as well as orientation, circulation patterns, thresholds, visual axes, and lighting conditions. Particular attention is paid to the relationships between these elements and their role in creating symbolic and perceptual hierarchies.

The sample consists of three representative temples belonging to the Archaic and Classical periods: the Heraion of Samos, the Temple of Aphaia at Aegina, and the Parthenon in Athens. These structures were selected through purposive sampling because they represent different stages in the development of Greek temple architecture and possess high explanatory potential regarding changes in spatial organization. Comparative analysis was employed to identify similarities and differences among these examples. In addition, phenomenological approaches to architecture and theories of sacred space were used to interpret the sensory and symbolic dimensions of spatial experience.

Findings

The findings indicate that Ancient Greek temples were designed according to a clearly defined spatial hierarchy extending from the exterior toward the sacred interior. The sequence of temenos–peristasis–pronaos–naos represents a gradual intensification of sacredness. Each

spatial layer possesses different degrees of accessibility, symbolic meaning, and perceptual significance.

The study demonstrates that the naos constituted the sacred core of the temple and was distinguished by restricted accessibility, controlled illumination, and axial centrality. In contrast, religious rituals were generally performed outdoors around the altar, highlighting the symbolic rather than congregational function of the interior space. Consequently, the temple should not be interpreted as a space intended for collective worship in the modern sense but as a symbolic dwelling place of the deity.

Comparative analysis reveals that spatial hierarchy evolved throughout time. In Archaic temples, monumentality and mass dominated spatial expression, whereas Classical temples exhibited more refined relationships based on proportion, visual harmony, and perceptual control. The Parthenon represents the culmination of this process, where architectural proportions, optical refinements, and axial organization created an integrated spatial experience.

Another important finding concerns the role of thresholds and transitional spaces. Elements such as the crepis, stylobate, peristasis, and pronaos functioned not only as architectural components but also as symbolic mediators between the profane and the sacred. These transitional zones generated a gradual experiential process rather than an abrupt separation.

Furthermore, the study suggests that spatial hierarchy operated simultaneously on physical, perceptual, and symbolic levels. Physical organization was achieved through plan arrangements and access restrictions; perceptual hierarchy emerged through scale, light, and circulation; and symbolic hierarchy was expressed through centrality, sacred meaning, and social differentiation.

Limitations

This study has several limitations. First, it relies primarily on archaeological remains, architectural reconstructions, and secondary literature. Since many original elements of Greek temples have not survived, interpretations concerning lighting conditions, sensory experiences, and ritual practices inevitably contain a degree of speculation.

Second, the analysis is limited to three representative examples from the Archaic and Classical periods. Although these temples provide a broad understanding of spatial development, they do not encompass the full diversity of Greek sacred architecture. Regional variations and Hellenistic examples remain beyond the scope of the present study.

Finally, the phenomenological interpretation of spatial experience is inherently subjective. Since ancient users cannot be observed directly, modern interpretations are based on theoretical assumptions and comparative analyses rather than empirical evidence.

Implications

The study contributes to architectural history, interior architecture, archaeology, and cultural heritage studies by demonstrating that Greek temples should be interpreted as experiential and symbolic spatial systems rather than merely formal architectural compositions. From a theoretical perspective, it emphasizes the importance of integrating spatial perception and phenomenological approaches into studies of ancient architecture.

Practically, the findings may support heritage conservation strategies and visitor experience design in archaeological sites. Understanding the original spatial hierarchy and experiential qualities of temples may enhance interpretative practices and exhibition

methodologies. Furthermore, the study encourages interdisciplinary collaboration between historians, archaeologists, architects, and interior designers.

Future research may incorporate digital reconstruction techniques, virtual reality applications, and quantitative analyses of light and visibility to investigate ancient spatial experiences more comprehensively. Comparative studies involving Hellenistic and Roman temples may also reveal regional and chronological differences in sacred spatial organization.

Originality and Value

The originality of this study lies in its interdisciplinary perspective combining ancient history and interior architecture. Unlike conventional studies focusing primarily on stylistic development and architectural orders, this research approaches Greek temples as spatial systems producing sensory, symbolic, and experiential meanings.

By integrating theories of sacred space, phenomenology, and spatial hierarchy with archaeological and architectural evidence, the study offers a new interpretative framework for understanding Ancient Greek temples. It demonstrates that sacred architecture should be examined not only through physical forms but also through the experiential processes and symbolic structures embedded within space. In this respect, the study contributes both to theoretical discussions on spatiality and to contemporary approaches in cultural heritage interpretation.